Essay

Schakelen en verbinden

Naar een dienst van sociale diensten

Divosa

Essay

Schakelen en verbinden

Naar een dienst van sociale diensten

Divosa

Divosa is sinds 1934 de vereniging van managers op het terrein van werk, inkomen en sociale vraagstukken. Divosa wil dat iedereen aan de samenleving kan deelnemen, bij voorkeur door werken (voor wie kan en moet) en anders door deelname aan het maatschappelijk leven (voor wie nog kan). Divosa ondersteunt haar leden in hun werk om (kwetsbare) burgers te laten meedoen aan de samenleving. Dit doet Divosa door lobbyen, netwerken en het brengen van kennis en inspiratie.

Divosa

Bezoekadres
Verenigingsbureau Divosa
Oudenoord 174
3513 EV Utrecht

Postadres
Postbus 407
3500 AK Utrecht

T 030 233 23 37
F 030 233 37 26
E cb@divosa.nl
I www.divosa.nl

Colofon

Uitgave
© juni 2007, Divosa, Utrecht

Auteurs
Liny Bruijnzeel
Pieter Hilhorst
Tof Thissen

Eindredactie
Marije van Dodeweerd

Productie
Yolanda van Empel, VEMP redactie en pr

Ontwerp/opmaak
Rolf Resink, Martijn Slot
RLF Communicatieve vormgeving

Inhoud

1. **Proloog**
Liny Bruijnzeel en Tof Thissen

2. **Na de machteloosheid van eigen makelij**
Pieter Hilhorst

3. **Een dienst van sociale diensten**
Tof Thissen

4. **Epiloog**
Liny Bruijnzeel en Tof Thissen

1. Proloog

Liny Bruijnzeel en Tof Thissen

“Ik kan je nu al voorspellen welk kind uit groep 6 of 7 over een jaar of tien bij de sociale dienst te boek staat als moeilijk bemiddelbaar.” (Chrit, basisschooldirecteur Roermond, 1997) Wat doe je als een basisschooldirecteur je dit vertelt?

“Ik ken u niet, ik weet niet wat u doet, ik weet niet hoe ik u kan vinden.” (Groningse werkgever tijdens een regionale bijeenkomst van managers CWI, UWV en gemeenten, 2006). Wat doe je als een lokale werkgever je deze spiegel voorhoudt?

Huub (35) verdient al zeventien jaar zijn eigen geld bij een groot vleesverwerkend bedrijf. De laatste tijd als inpakker. Het bedrijf is zijn sociale zekerheid. Huub ziet zich er tot zijn pensioen werken. Dan zegt plotseling de grootste afnemer, een landelijke grootgrutter, het contract op. Het bedrijf gaat failliet. Huub komt met tal van collega’s op straat te staan. Hij heeft geen idee waar hij een uitkering moet aanvragen en hoe hij formulieren moet invullen. Na een paar maanden klopt de familie bij de gemeente aan omdat Huub een zwervend bestaan leidt (wethouder Heerlen, 2007). Hebben wij oog voor de verscheidenheid in zelfredzaamheid, bijvoorbeeld dat een goede werknemer niet vanzelfsprekend vaardig is in de wereld van de sociale zekerheid? Wat had je kunnen doen?

“Jongeren volgen niet meer de opleiding waarvoor ik de banen heb.” (Bossche eigenaar van een klein lasbedrijf, 2007) Wat doe je als je vermoedt dat de keuzes in het beroepsonderwijs niet meer aansluiten op de banen van vandaag en morgen?

“Ze is bijna zestien, heeft drie scholen versleten, geen enkele school wil haar nog, zij wil op haar beurt geen enkele school meer, woont samen met haar moeder, die lijdt aan depressies. Het enige dat deze meid misschien wel zou willen, is werken.” (Medewerker van de jeugdzorg, 2005) Wat doe je als de jeugdzorg met deze jongere aanklopt bij de sociale dienst? Van wie je bovendien de moeder kent omdat ze al meer dan tien jaar in de bijstand zit?

"Ik red het zo wel." Jan is 43 jaar, dakloos, verslaafd aan de alcohol. Tien jaar geleden woonde hij nog met zijn vrouw en dochtertje in een vinexwijk en had een goede baan in de ict. Na de scheiding ging het mis. De alimentatie was hoog en hij had geen zin zijn uitgavenpatroon aan te passen. De sociale dienst zocht nog even contact met Jan omdat de alimentatiebetaling aan zijn ex-vrouw uitbleef. Jan liet het zo ver komen dat zijn huis geveild werd. Na wat logeerpartijen bij vrienden trok hij naar de stad. Alcohol was toen al een stevig probleem. Hij verwaarloosde zijn baan en werd ontslagen. Sinds kort heeft Jan via de daklozenopvang contact met de sociale dienst (Utrecht, 2003). Wat doe je als je een 'nieuwe Jan' aan de balie krijgt die mogelijk aan het begin van een dergelijke glijbaan staat?

Hopelijk ga je dan schakelen en verbinden; op zoek naar de maatschappelijke omstandigheden waarin de (toekomstige) beroepsbevolking het beste kan gedijen, zodat mensen niet afhankelijk raken van een uitkering. Hopelijk doe je een stap naar voren en laat je je eigen machteloosheid achter je.

2. Na de machteloosheid van eigen makelij

Pieter Hilhorst

In tien jaar tijd is het aantal mensen dat in de bijstand zit met bijna 40 procent verminderd. Kregen in 1995 [1] nog bijna 500.000 mensen bijstand, eind 2006 hadden 302.000 mensen een uitkering op grond van de Wet werk en bijstand. Sinds de invoering van de Wet werk en bijstand in 2004 is de daling, ondanks de in eerste instantie kwakkelende economie, fors doorgezet. Kregen eind 2003 nog 336.000 mensen bijstand, nu zijn dat er dus 34.000 minder.[2] Met zulke cijfers zijn alleen azijnpissers nog in staat om te zeggen dat sociale diensten hun werk niet goed doen. Toch was dat de boude bewering van mijn essay *Machteloosheid van eigen makelij* dat werd gepubliceerd in de aanloop naar het Divosa-congres van 2005. Ik schreef dat sociale diensten zich na de decentralisatie vooral waren gaan richten op het bewaken van de toegangspoort. De work first-aanpak werd ongekend populair. Dat was een geslaagde operatie. Het lukte om het aantal mensen in de bijstand terug te dringen. Maar het was wel een operatie waarbij de patiënt bijna was overleden. De maatschappelijke opdracht van de sociale dienst is namelijk niet om zo min mogelijk mensen in de bijstand toe te laten - geen enkele werkzoekende wil door de overheid als schadelast worden beschouwd -, maar om mensen te helpen die op eigen kracht niet aan werk kunnen komen. Gemeenten moeten dus een antwoord hebben op de vraag wat mensen nodig hebben om weer op eigen kracht mee te kunnen doen. Ik stelde me de vraag of sociale diensten wel de juiste consequenties trokken uit die maatschappelijke opdracht.

Uit Machteloosheid van eigen makelij (2005): De invoering van de Wet werk en bijstand heeft sociale diensten gedwongen tot zelfonderzoek. De basale vraag, wie waarom wat moet veranderen, hebben de meeste diensten echter niet gesteld. Mijn stelling is dat ze daardoor onbedoeld een conservatieve analyse hebben ondersteund. Veel werklozen kunnen wel werken, maar willen het niet. Daarnaast hebben ze door alleen de kleine vragen te stellen (met welke instrumenten krijgen we minder mensen in de bijstand?) hun actierepertoire moedwillig beperkt. Er wordt amper geïnvesteerd in het voorkomen van kansloosheid op de arbeidsmarkt en ten opzichte van werkgevers wordt een dramatisch passieve houding aangenomen. Er is sprake van machteloosheid van eigen makelij.[3]

Twee jaar later kunnen we constateren dat de populariteit van work first alleen nog maar is toegenomen. Minstens 85 procent van de gemeenten hanteert inmiddels zo'n aanpak.[4] Work first heeft nog steeds de naam vooral een afschrikmiddel te zijn. En voor een deel van de mensen die zich voor een uitkering meldt, gaat dat ook op. Die besluiten van de uitkering af te zien als blijkt dat ze een tegenprestatie moeten leveren. Wat er met de mensen gebeurt die zich niet meer melden, is niet duidelijk. De Inspectie Werk en Inkomen (IWI) doet onderzoek naar mensen die in april 2006 een uitkering aanvroegen en deze niet kregen toegekend. Zes maanden later bleken ze heel gemotiveerd op zoek naar werk te zijn. Velen hadden ook een baan gevonden. De groep die aan het onderzoek wilde meewerken was echter zo klein, dat we niet weten hoe representatief deze positieve uitkomst is.[5] Het dagblad Trouw volgt gedurende een jaar een zestal laagopgeleide jongeren. In deel twee van de serie blijkt dat Joao Garciano (20), die een werkervaringsplek had gekregen bij een schildersbedrijf, van de aardbodem is verdwenen. Het schildersbedrijf was niet tevreden. Hij werd naar een bouwbedrijf gestuurd. Daar heeft hij zich nooit gemeld. Inmiddels waren zijn ouders verhuisd, was de sociale dienst hem kwijt en zagen de jongeren uit de buurt hem nog wel af en toe rondhangen.[6] Hoeveel jongens als Joao er zijn weten we niet. En dus ook niet welk deel van de verdwenen jongeren zijn heil zoekt in het grijze/criminele circuit.
Voor de werkzoekenden die deelnemen aan work first is er kans op werk en het opdoen van werkervaring. De meeste work first-plekken zijn inmiddels in reguliere bedrijven. Via de work first-aanpak vindt 45 procent van de werkzoekenden een baan. Zonder de work first-aanpak zou dat 30 procent zijn geweest.[7] Het grootste succes is geboekt in de gemeente Borne. Daar zijn ze erin geslaagd om maar liefst 88 procent van de mensen aan het werk te krijgen. Het merendeel heeft regulier werk. Borne is vooral tot dit resultaat gekomen omdat het eerst zeer intensief heeft geïnvesteerd in de eigen cultuur. Klantmanagers hebben alle vrijheid om in nauw overleg met de werkzoekenden het best passende traject te kiezen. Maatwerk dus. Onderdeel van de cultuur is dat werkgevers, CWI, de wethouder, de manager van de sociale dienst en de klantmanagers nauw samenwerken en allemaal hetzelfde doel voor ogen hebben: meer mensen aan het werk of op een andere manier actief in de samenleving.

In mijn essay stel ik dat er grofweg drie redenen bestaan waarom werklozen er niet in slagen om zelf werk te vinden. Ze kunnen een gebrek aan discipline hebben, te weinig zijn geschoold of een netwerk ontberen. Voor het eerste gebrek is work first een goede remedie. Het leert werklozen om op tijd te verschijnen en te werken aan hun sociale vaardigheden. Het verbeteren van de kwalificaties van de werklozen lijkt minder goed te lukken.

Uit Machteloosheid van eigen makelij (2005): Het verwerven van kwalificaties is voor werklozen van het grootste belang. Vreemd genoeg is het geld dat aan scholing wordt uitgegeven de afgelopen jaren gedaald. De reïntegratie van werklozen wordt tegenwoordig grotendeels overgelaten aan private reïntegratiebedrijven. Zij worden beoordeeld op hun korte termijnresultaten. En een opleiding of een arbeidskwalificatie geldt niet als succes.[8]

Ook op dit punt is er de afgelopen twee jaar niet wezenlijk iets veranderd. Behalve dat gemeenten weer meer zelf zijn gaan doen. Ze besteden minder vaak alles uit aan reïntegratiebedrijven en kiezen er vaker voor om de regie over de reïntegratie in eigen hand te houden. De klantmanager of sociale dienst koopt dan losse onderdelen in, bijvoorbeeld een taalcursus of een vaardigheidstraining. Uit de Divosa-monitor blijkt dat op dit moment gemiddeld 8 procent van het reïntegratiebudget wordt uitgegeven aan scholing. Nog eens 7 procent wordt besteed aan scholing in combinatie met loonkostensubsidies.[9] De meeste scholing is van korte duur en rechtstreeks gericht op de werkplek die in een traject beoogd is. Binnen een paar weken behalen mensen hun papieren om als heftruckbestuurder aan de slag te gaan. Nu is er niks mis met een heftruckbestuurder, maar de vraag is wel of mensen met dit soort eenvoudige diploma's langdurig aan de slag blijven. De kortste weg naar werk is niet altijd de beste weg naar ontplooiing.

Het gebrek aan aandacht voor scholing blijkt ook uit het feit dat de afgelopen jaren veel leer-werkplekken leeg zijn gebleven. CWI en sociale diensten bleken niet voldoende kandidaten te kunnen leveren voor deze plekken, die mede geïnspireerd door de Taskforce Jeugdwerkloosheid, de afgelopen tijd zijn gecrëerd. Kennen klantmanagers hun eigen klanten (te) goed, zoals 75 procent van de managers claimt, of toch te weinig? [10]
Naast discipline en scholing is het hebben van een netwerk evenzeer van belang. De socioloog Mark Granovetter maakt een onderscheid tussen sterke en zwakke banden.[11] In het eerste geval gaat het om mensen die elkaar intensief zien. In het tweede geval gaat het om vage kennissen, de *weak ties*. Voor het verwerven van een plek op de arbeidsmarkt blijken vooral die *weak ties* van belang. Werklozen hebben niet alleen een veel kleiner netwerk, maar ook

veel minder vertrouwen dat mensen die ze kennen ook bereid zijn om hen te helpen. In plaats van dat sociale diensten deze lacune proberen weg te werken, versterken ze het isolement van de cliënt.

Uit Machteloosheid van eigen makelij (2005): De cliënt wordt losgeweekt van zijn omgeving. Iemand krijgt een sollicitatiecursus aangeboden. In plaats daarvan zou je ook kunnen vragen of de cliënt iemand kent die hem bij zijn sollicitatiebrieven zou kunnen helpen. Hetzelfde geldt voor het vinden van werkervaringsplaatsen. Is er iemand uit de eigen omgeving die daarbij behulpzaam kan zijn? Voor die hulp uit het netwerk kan zelfs een financiële compensatie worden geboden. [12]

Her en der in het land zijn sociale diensten begonnen om afstand te nemen van de gangbare individualistische aanpak. In Twenterand is een activeringscentrum opgericht waarbij werklozen zijn opgeleid om andere werklozen te interviewen over hun problemen, hun capaciteiten en hun dromen. Het centrum is uitgegroeid tot een plek waar inmiddels ook WAO'ers zich melden. Hilversum heeft een Wisselwerkacademie waar werklozen bijeenkomen en in groepen werken aan hun problemen, belemmeringen, wensen en dromen. Maar het zijn uitzonderingen. De gemiddelde sociale dienst ziet zijn cliënt vooral als hulpbehoevend en heeft geen oog voor de hulpbronnen waarover hij beschikt. Dat het geloof in de kracht van werklozen bij de gemiddelde sociale dienst niet groot is, blijkt ook uit de inzet van het persoonsgebonden reïntegratiebudget. Slechts 13 procent van de sociale diensten biedt dit instrument actief aan hun klanten aan. [13]

In de sociale zekerheid is de afgelopen jaren veel aandacht voor voorzorg. Het idee is simpel: voorkomen is beter dan genezen. Als iemand eenmaal werkloos is, is het moeilijker om aan de slag te komen dan als hij solliciteert vanuit een baan. Het is beter om schooluitval te voorkomen dan om ongeschoolde werklozen aan de balie te krijgen. Een gevaar van voorzorg is dat het een ongebreidelde uitbreiding is van de verantwoordelijkheden van sociale diensten. De helft van de Marokkaanse kinderen in Amsterdam groeit op in armoede.[14] Dat belemmert hun ontplooiingsmogelijkheden. Moet de sociale dienst ingrijpen? In de praktijk blijkt dat sociale diensten erg terughoudend zijn met voorzorg. De Engelsen hebben daarvoor een prachtige uitdrukking. Sociale diensten zijn *penny wise, but pound foolish*. De terughoudendheid komt deels voort uit

schroom. Uit angst voor paternalisme mag de overheid pas ingrijpen als een probleem zich openbaart. Het stimuleert een afwachtende houding bij professionals in de publieke sector. Dat is een gemiste kans. Medewerkers van sociale diensten weten hoe neerwaartse spiralen werken. Ze kunnen problemen in een vroeg stadium signaleren. Het nieuwe adagium moet nu zijn: Erop af!

Een laatste verwijt dat ik sociale diensten maak in mijn essay is dat ze een te passieve houding aannemen ten aanzien van werkgevers in hun omgeving.

Uit Machteloosheid van eigen makelij (2005): Er is meer aandacht voor de verbetering van de kansen van de individuele werkzoekende, dan voor het verbeteren van de kansen voor alle werkzoekenden. Dat komt ook door de privatisering van de reïntegratiemarkt. Hierdoor is de gerichtheid op de werkzoekende alleen nog maar toegenomen. De reïntegratie wordt verdeeld op basis van kenmerken van de werklozen. Zo kan een bedrijf zich specialiseren in het aan de slag helpen van voormalige alcoholisten. Het betekent dat elk bedrijf apart moet investeren om toegang te krijgen bij werkgevers. Bovendien is de onderhandelingsmacht van elk individueel reïntegratiebedrijf beperkt. Zo ontbreekt de macht om veranderingen te bewerkstelligen in het gedrag van ondernemers. [15]

Tiel gebruikte ik in mijn essay als voorbeeld van een stad die wel nadrukkelijk met werkgevers in onderhandeling gaat. Bij de komst van een Duitse supermarktketen bood de sociale dienst aan om sollicitatiegesprekken te voeren in het kantoor van de sociale dienst. Als tegenprestatie vroeg de dienst om samen met het CWI kandidaten te mogen voordragen. Drie van de vier voorgedragen kandidaten zijn aangenomen. Er zijn inmiddels meer gemeenten die de komst van nieuwe bedrijven aangrijpen om werklozen aan een baan te helpen. En vrijwel iedere gemeente heeft een werkgeversbenadering of is er een aan het opzetten. In de helft van de gemeenten gebeurt dat bovendien in nauwe samenwerking met het CWI. Maar wat die werkgeversbenadering precies gaat oplossen is veel minder duidelijk. Ondanks al die werkgeversbenaderingen is het nog lang geen gemeengoed dat werkgevers en sociale diensten/CWI elkaar automatisch vinden; en van elkaar weten wat ze willen en wat ze elkaar te bieden hebben. Uit de Divosa-monitor blijkt dat de helft van de gemeenten zegt geen idee te hebben wat de uitbreidings- en vervangingsvraag van regionale werkgevers is. [16]

De bizarre conclusie is dus dat sociale diensten er enorm goed in slagen om het aantal mensen in de bijstand terug te dringen en toch ook een aantal essentiële taken laten liggen. De conclusie uit Machteloosheid van eigen makelij staat nog altijd overeind.

Uit Machteloosheid van eigen makelij (2005): Sancties en work first leiden niet tot beter geschoolde werkzoekenden die een beter netwerk hebben. Gemeenten moeten meer doen dan het straffen van de klaplopers en het aanbieden van een trajectje aan de rest. [17]

De decentralisatie van de bijstand heeft de vrijheid van individuele sociale diensten enorm vergroot. Er is ruimte voor variëteit. Er is gebroken met het oude maakbaarheidsprincipe. De politicoloog Herman van Gunsteren typeert maakbaarheid met het model analyse en instructie. In het centrum van de macht wordt bedacht wat er moet gebeuren en de uitvoering krijgt instructie over hoe en wat er moet worden gedaan. Tegenover analyse en instructie, plaatst hij het model van variëteit en selectie. De markt is een typisch voorbeeld van variëteit en selectie. Iedereen mag proberen om een gat in de markt te vinden. Vervolgens blijkt vanzelf of er inderdaad vraag is naar het nieuwe product. De variëteit garandeert dat er optimaal gebruik wordt gemaakt van de in de samenleving verspreide creativiteit, de tucht van de markt garandeert dat er geselecteerd wordt tussen diverse initiatieven. De decentralisatie van de bijstand heeft ruimte gecreëerd voor variëteit en dus ook voor creativiteit, maar de selectie is minder goed georganiseerd. Waar precies de goede ideeën zitten, weten we eigenlijk niet zo goed. Sociale diensten beginnen enthousiast, maar zijn niet sterk in evalueren. Vrijwel iedereen heeft work first al ingevoerd, terwijl nu pas het eerste grote onderzoek naar de werking van work first is verschenen. Is het succes van Borne op het conto van work first te schrijven of veel meer op de investering in cultuur van alle betrokkenen? Ook ontbreekt nog veel te vaak een goede analyse van het aanbod (wie zijn precies de werklozen) en de vraag (wat hebben werkgevers nodig). Hoe selecteer je de goede voorbeelden van de buren als je deze kennis voor je eigen gemeente mist? Decentralisatie biedt de mogelijkheid om oplossingen te vinden die op de maat gesneden zijn van de lokale problemen. Klakkeloze imitatie van de nieuwste mode, slaat de plank mis. Terwijl de mensen in Wisconsin alle nieuwsgierige Nederlanders die naar work first gingen kijken al op het hart drukten om hun concept niet fantasieloos te kopiëren. “You have to Dutch it”, was het advies. Je moet het dus vertalen naar jouw lokale situatie. Dat kan alleen als je weet wat de kansen en bedreigingen zijn voor de beroepsbevolking en de werkgevers in je eigen gemeente en regio. Gemeenten hebben veel moeite met verschil maken. Je moet als sociale dienstmanager sterke argumenten hebben tegenover de wethouder en de raad als je nog geen work first-aanpak hebt of nog niet bezig bent een werkgeversbenadering op te zetten. Maar de kennis over het eigen klantenbestand en de mogelijkheden in de regio zijn voor de lokale politiek de basis waarop zij de sociale ambities voor de eigen stad moet formuleren. Pas als die helder zijn, kunnen sociale diensten de nieuwe maakbaarheid van de Wet werk en bijstand ten volle waarmaken. Zeker als daarin verbindingen worden gelegd met andere sociale vraagstukken die van invloed zijn op de levenssfeer van mensen, waardoor er ook echt aan voorzorg gedaan kan worden. Dan kunnen sociale diensten goed selecteren tussen de diverse initiatieven. Alleen als je weet wat je te doen staat, kun je je bevrijden van de machteloosheid van eigen makelij.

Met dank aan Liny Bruijnzeel van Divosa.

3. Een dienst van sociale diensten: om ontplooiing van mensen mogelijk te maken

Tof Thissen

Wat mag de burger verwachten van de overheid? Wat mag de overheid verwachten van de burger? Aan de hand van deze vragen wandel ik door de geschiedenis en toekomst van onze verzorgingsstaat. Als een zich verbazende en immer nieuwsgierige verkenner. Mijn leidraad is wat mensen nodig hebben om te worden waar ze van dromen, wie ze willen of kunnen zijn. Ik sta dertien keer stil bij hoe het nu gaat en hoe het niet zou moeten. Om te leren, om te verbeteren, om te veranderen. Om het vooruithelpen van mensen weer tot uitgangspunt te maken van publieke sociale dienstverlening.

1. MENSEN ZIJN NIET HET UITGANGSPUNT

"Ik kan u niet vinden op mijn scherm", zegt de consulent. "Nee, dat klopt," zegt de vrouw, "ik zit voor u." "Ik wil graag kijken of de zorg iets voor mij is", zegt de werkzoekende. "Hmm," zegt de consulent, "dat wordt lastig, wij hebben een contract met een reïntegratiebedrijf dat u activeert in de groenvoorziening." "Ik zou wel weer wat willen leren," zegt de achttienjarige in februari, "maar dan niet de hele week in die duffe schoolbanken." "Tja," zegt de klantmanager, "zoiets is er wel, maar dat start pas in september." Wij verlangen nog te vaak dat mensen die werk zoeken en een uitkering nodig hebben, zich voegen naar onze dienstverlening, naar onze organisaties, naar hoe wij de wereld van werk zoeken en ondersteuning bieden, hebben geregeld. Die is gevormd rondom institutionele belangen, rondom onze ideeën over wat goed zou zijn voor werkzoekenden, rondom onze instrumenten en rendementsberekingen op investeringen in trajecten. Niet rondom de vraag wat mensen werkelijk nodig hebben en waarmee het individu geholpen zou zijn.

2. EENZIJDIGE OPLEGGING VAN REGIE

Het is in wetten snel opgeschreven. De burger die zelf verantwoordelijk is voor werk, inkomen en zorg. Die pas een beroep op de overheid mag doen, als hij daar niet in slaagt, en ook zijn omgeving er niet in kan voorzien. Het is verrassend, aldus columniste Marjolijn Februari, dat wij - professionals, politici,

wettenmakers, beleidsmakers - dit zelfredzame burgerschap zelden op onszelf betrekken. Met burgers bedoelen we meestal de mensen die zich melden bij onze loketten en in onze spreekkamers. “Maar de civil society bestaat niet uitsluitend uit patiënten of socialedienstcliënten. Burgerschap is ook van toepassing op de werknemers, de beleidsmakers, de professionals.”
Doet de overheid een zelfde stoer beroep op werkgevers en op zichzelf om mensen die een tijd aan de kant hebben gestaan in dienst te nemen? Werk aan te passen aan de mogelijkheden van mensen? Nee. De overheid heeft verzuimd om de uitnodigende samenleving te organiseren parallel aan de creatie van de zelfredzame burger. Het is erg zuur als je na tien jaar bijstand de verlangde zelfredzaamheid hebt opgepakt, je hebt geschoold, je leven op orde hebt gebracht volgens de vraag van de arbeidsmarkt, en er zit geen werkgever op jou te wachten. Daar sta je dan als zelfredzame burger, onder de koude douche van de niet-uitnodigende samenleving. Dan kent de weg naar zelfredzaamheid een zeer wrang einde.

3. DE AUTONOMIE VAN DE UITVOERINGSORGANISATIE IS BELANGRIJKER DAN DIE VAN DE BURGER

Bij het UWV is de individuele reïntegratieovereenkomst (IRO) een succes. Mensen met een UWV-uitkering kiezen met een IRO hun eigen hulplijnen om weer aan de slag te komen. Soms gebeurt er feitelijk niet eens zoveel anders dan bij de reïntegratie die het UWV organiseert. Toch is het succes logisch. Als mensen zelf voor iets kiezen, in plaats van dat ze iets opgelegd krijgen, levert dat vrijwel altijd meer succes op. Je voelt je immers medeverantwoordelijk voor het resultaat. Ondanks dit succes zetten sociale diensten het vergelijkbare persoonsgebonden reïntegratiebudget (prb) maar mondjesmaat in bij mensen met bijstand. We slagen er blijkbaar niet in om mensen die een beroep op ons doen als autonoom te beschouwen, als degenen die de regie voeren over hun weg naar zelfstandigheid. In de praktijk streven we naar autonomie van uitvoeringsorganisaties en moeten burgers zich hier naar voegen.

4. DE RIJKSOVERHEID HOUDT NIET VAN ZIJN EIGEN UITVOERDERS

Heeft u ooit de voorzitter van de Raad van Bestuur van Philips publiekelijk horen foeteren op de divisie scheerapparaten? Dat ze de scheerkoppen niet goed in het apparaat zetten, waardoor opengehaalde wangen dreigen en veel klachten van consumenten? Nee. De rijksoverheid heeft hier echter geen moeite mee. Het gefoeter op het teveel aan ambtenaren is exemplarisch. En bewindspersonen schuwen ook niet om openlijk kritiek te leveren op bijvoorbeeld de IND, het UWV of CWI. Nog zorgelijker is het gemak waarmee het rijk totaal nieuwe stelsels neerzet, zonder een euro beschikbaar te stellen voor de training van mensen die het werk in dat nieuwe stelsel moeten gaan doen. Met SUWI en met de WWB moeten beroepskrachten over wezenlijk andere vaardigheden beschikken: zij moeten transformeren van nauwgezette administrateurs naar mensontwikkelaars. Er is geen zichzelf respecterende onderneming te vinden die nieuwe producten of diensten op de markt brengt zonder een enorm scholingsbudget te investeren in zijn medewerkers.

5. DOMINANTIE VAN HET WAT, DEDAIN VOOR HET HOE

Iemand die werk zoekt en een uitkering aanvraagt, heeft in de praktijk vooral te maken met de manier waarop de overheid werkt. Ontmoet hij vriendelijke mensen? Krijgt hij begrijpelijke brieven? Wordt hij snel geholpen? Wordt er goed geluisterd naar zijn verhaal en is de hulp snel geregeld? Feitelijke regels en wetten doen er veel minder toe, de toepassing des te meer. In nieuwe wetten is echter nauwelijks aandacht voor de uitvoerbaarheid. Kijk alleen al naar de extreem korte invoeringstijd bij zeer ingrijpende wetten als de Zorgverzekeringswet en de WMO. Als er vervolgens iets misgaat in de uitvoering, dat op flinke publieke belangstelling kan rekenen, dan ontstaat er een panische drang bij Kamerleden en bewindspersonen om met nieuwe regels of stelselwijzigingen te komen. Soms is de inkt van de wet nog niet eens droog of de uitvoering krijgt al met de eerste aanpassingen te maken. Of de nieuwe regelgeving de problemen werkelijke wegneemt of misschien elders weer nieuwe veroorzaakt, wordt in de haast meestal niet duidelijk. Frequente wijzigingen in regels of instituties leiden er vrijwel altijd toe dat dienstverleners noodgedwongen een tijdlang de blik naar binnen keren om zich de wijzigingen eigen te maken. Dupe is altijd de burger die afhankelijk is van deze voortdurend overhoopgehaalde organisaties.

6. VERANDERINGSMANIE

Na een zeer moeizame route op het aoc, waar hij in drie jaar tijd vrijwel nooit iets met zijn handen mocht doen, doet mijn zoon nu een schakeljaar tussen vmbo en roc in. Hij is bijna 17 en mag voor het eerst metselen en timmeren. Wat was er mis met de oude lts en de ambachtsschool?
Als je in je eigen huis niet prettig kunt koken, ga je niet direct de bouw van je hele huis ter discussie stellen. Je overweegt dan waarschijnlijk de aanschaf van een nieuw fornuis of mogelijk een kleine verbouwing aan de keuken. In de sociale zekerheid zijn we er echter als de kippen bij om een probleem met

de keramische kookplaat aan te grijpen om een verhuizing te overwegen naar een ander huis en bij voorkeur ook nog naar een andere stad. Als er problemen zijn, starten we direct discussies over stelsels en instituties. Daar zijn we goed in. Wij zijn bovendien een projectenland. Het ene is nog niet fatsoenlijk geëvalueerd, of het volgende is alweer begonnen. Het is rampzalig voor burgers die afhankelijk zijn van die instituties en die projecten.
Er is een onbegrijpelijke drang de bordjes te veranderen op de voordeur van organisaties die een begrip zijn in onze samenleving. Instellingen waar iedereen een duidelijke voorstelling bij had wat daar gebeurde en waarvoor de burger er terecht kon. Waarom moest de hbs verdwijnen, het Groene Kruis, de lts, de meao, het arbeidsbureau, het JWG, de sociale dienst en straks wellicht UWV en CWI? Het waren of zijn publieke bakens van vertrouwenwekkende dienstverlening. Waarom plakken we voortdurend nieuwe etiketten in onze ongebreidelde vernieuwingsdrang? Waarom mogen ouders niet meer snappen naar welke schoolvorm zij hun kind sturen? Bbl/bol niveau 1 tot en met 4? Waarom ontzeggen wij ouderen de voor hen vertrouwde zorginstellingen en laten we ze vergeefs zoeken naar het Groene Kruis? Proteion, roep ik in het oor van mijn halfdove moeder. En ik snap haar niet-begrijpende blik.

7. RECHTMATIGHEIDDOMINANTIE IN EEN KETEN VAN ANGST EN WANTROUWEN

De hang naar rechtmatigheid zit in onze botten. Bij de eerste pennenstreken van een nieuwe wet hebben wij nog een ideaal voor ogen. Zodra alles is opgeschreven, zijn we het zicht op het grote doel kwijtgeraakt. Dat heeft veel te maken met een keten van angst. Want iedereen voelt zijn verantwoordingsplicht. De Kamer richting de kiezer, de bewindspersoon richting de Kamer. De rijksoverheid geeft bij decentralisatie van uitvoering daarom niet graag alles uit handen. Ze wil kunnen teruggrijpen op het moment dat het parlement moord en brand schreeuwt over een praktijk die voortvloeit uit de door haar gedecentraliseerde wet. In feite betekent het dat er wantrouwen in het systeem wordt ingebouwd. Het wantrouwen vertaalt zich in overmatige controle en sijpelt mee naar iedere volgende laag en resulteert in een vragenlijst van ruim tweehonderd vragen en overmatige controle van de uitkeringsgerechtigden. In feite is bureaucratie gestold wantrouwen. Het resultaat is dat we van hoog tot laag met andere dingen bezig zijn dan het grote ideaal waar een nieuwe wet mee begon. Het leidt ertoe dat iedereen in deze keten van angst niet meer het achterste van zijn tong durft te laten zien. De verantwoordingsmanie rust als een loden last op de schouders van de werkzoekende, de beroepskracht, de manager, de bewindspersoon, het Kamerlid. De verhouding tussen verantwoordingslast en opbrengst is ondertussen ver te zoeken. De manager is bezig met het bouwen van verantwoordingssystemen in plaats van de coaching van zijn medewerkers, de klantmanager is vooral bezig om te kijken of zijn ingekochte trajecten voldoen aan de verantwoordingseisen en nauwelijks nog of ze voldoen aan de vraag van werkzoekenden, de werkzoekende is bezig te voldoen aan de formaliteiten en het veiligstellen van zijn uitkering. In zo'n systeem verwordt de cruciale vraag aan de werkzoekende "Waar droom je van?" tot een voetnoot. "Hoe legitiem is een openbaar bestuur waarin deskundige uitvoerders van publieke taken steeds minder tijd aan hun eigenlijke werk kunnen besteden, maar als het mis gaat toch als eersten verantwoordelijk worden gesteld?", vroeg de vice-president van de Raad van State Tjeenk Willink zich in januari af.

8. DE PARADOX VAN DE VERZORGINGSSTAAT

Wat ooit bedoeld was als bescherming en beschutting voor mensen die door ziekte, werkloosheid of ongeval werden getroffen, is in zijn uitwerking, stelsel en voorschriften verworden tot een belemmering om weer mee te doen. Waarom? Omdat het stelsel je eerder vasthoudt, dan dat het je stimuleert de arbeidsmarkt weer te betreden. De winst van uitstroom ligt nog altijd eenzijdig bij de uitkeringsorganisatie, en niet bij het individu. Je verliest namelijk je rechten zodra je de regeling verlaat om een baan te proberen. Gelukkig is er de laatste jaren veel veranderd waardoor dit insluitingmechanisme is verminderd. Toch is er nog veel verandering nodig om de verzorgingsstaat echt emanciperend te maken. Als ik van baan verander, moet ik ook van pensioenfonds veranderen, met een hoop gedoe en verlies aan geld om dat weer bij elkaar te brengen. Als ik tijdens langdurige werkloosheid in de bijstand één dag werk, verlies ik mijn recht op de langdurigheidstoeslag. Als mijn tijdelijke baan een week langer duurt, heb ik een betere rechtsbescherming, namelijk de WW in plaats van de bijstand. Als ik van werkgever verander, moet ik veel meer zelf gaan betalen voor kinderopvang, omdat de nieuwe werkgever niet meebetaalt. Waar is de politieke wil om te komen tot een burgerpolis, die is gebouwd rondom mensen, niet rondom historisch gegroeide branches, toen nuttig, nu achterhaald? De politiek heeft nu de kans om hiermee te starten. De arbeidsongeschiktheid wordt overgelaten aan de markt. Wat wordt het? Per bedrijf en sector afgesproken contracten? Of polissen op het individu toegesneden, zodat deze bij verandering van werkkring geen dramatische veranderingen in uitkering of verzekeringsrecht hoeft te ondergaan.

9. GEBREK AAN ANTICYCLISCH DENKEN

We handelen met de golven van de conjunctuur mee. Pas als problemen zich aandienen, springen we erin, erop, en roepen we "Nu moet er iets gebeuren". Als het goed gaat met de economie, gaat de belasting voor de hoogstbetaalden omlaag. Als het economisch slecht gaat, gaan de financiële voorzieningen voor de laagstbetaalden omlaag. Het omgekeerde is echter nodig om de schommelingen op te vangen. Hetzelfde geldt voor investeringen in de beroepsbevolking. In tijden van laagconjunctuur moet er geïnvesteerd worden in mensen zonder werk om ze bij de volgende hoogconjunctuur kans te bieden op de nieuwe banen. In tijden van hoogconjunctuur is het budget nodig om extra te investeren in de mensen die het zelfs in hoogconjunctuur niet lukt om aan te haken. Het is een opvoedkundig principe. In vette jaren moet je sparen voor de magere jaren. Dat vraagt om doorbreking van de wetmatigheid van de budgetten van de rijksoverheid, waarbij juist in magere jaren de broekriem nog eens extra strak wordt aangetrokken. Het is eigenlijk onvoorstelbaar dat we er met al onze kennis en creativiteit niet in slagen om anticyclisch te werken.

10. DE OVERHEID IS ER VOORAL VOOR DE MEEST ZELFREDZAMEN

Als gevolg van de nieuwe Zorgverzekeringswet en de idee dat alle Nederlanders de werkelijke kosten van de zorg moeten ervaren, is de 'rode' Belastingdienst uit de grond gestampt om zes miljoen Nederlanders op verzoek te compenseren voor iets wat ze moeten voelen, maar niet kunnen betalen. "Weer iets erbij dat mij het gevoel geeft het niet zelf te redden", zei iemand op de radio.
Nog niet zo lang geleden betaalden mensen met een laag inkomen een lagere prijs voor noodzakelijke voorzieningen als huur en ziekenfonds. De rijksoverheid hanteert tegenwoordig meer en meer het principe dat iedereen de marktprijs betaalt, waarbij mensen met lage inkomens via de Belastingdienst toeslagen en kortingen moeten aanvragen om die prijs te kunnen betalen. Deze omkering in het omgaan met het draagkrachtprincipe leidt ertoe dat wie zijn toeslagen, heffingskortingen en teruggaven niet aanvraagt, pech heeft. 's Lands grootste sociale dienst, de Belastingdienst, afdeling Toeslagen, benut zijn informatie namelijk niet om mensen die recht hebben op de diverse inkomensondersteunende maatregelen, deze automatisch uit te keren. Niet aangevraagde toeslagen blijven zo op de plank van de rijksoverheid liggen. "Hoe legitiem is een openbaar bestuur waarin alleen de meest competente burgers, en dan nog soms met moeite, zelf hun weg kunnen vinden en niet diegenen waarvoor de democratische rechtsstaat juist ook was bedoeld?", vroeg Herman Tjeenk Willink zich onlangs af.

11. GEVANGEN DENKEN

Een paar maanden geleden kwam ik Lei tegen. Lei, ver in de vijftig, had net te horen gekregen dat hij ontslagen zou worden uit zijn baan bij de sociale werkvoorziening. "Wat zou ik kunnen gaan doen Tof? Weet jij misschien iets?", vroeg hij mij. Een stemmetje raasde in mijn hoofd: deze man is ver boven de vijftig, en heeft geen enkele kans meer om aan de slag te komen. Ik moest mij dwingen het stemmetje uit te schakelen.
Wij, politici, uitvoerders, managers, werkgevers, werkzoekenden zitten vast in ons eigen gevangen denken. We papegaaien elkaar na dat 45-plussers een hele moeilijke groep zijn. Terwijl ieder onderzoek uitwijst dat er met de groep zelf niks mis is. Ze zijn niet vaker ziek, ze hebben meer ervaring. Onze eigen opvattingen zijn het grote probleem. De door ons gestigmatiseerde groepen hebben vooral veel last van onze selffulfilling prophecy. En wij creëren onze eigen machteloosheid. Wij blijven praten over de moeilijke groep, de harde kern, de mensen met een grote afstand. Ik ontken niet dat ze er zijn. En tegelijk zit de bijstand er niet vol mee. De werkzoekende echter heeft zijn - van buiten aangepraatte - kansloosheid inmiddels geïnternaliseerd en de werkgever weet genoeg. Die houdt de deuren gesloten. Ik vergeet nooit mijn bezoek begin jaren negentig aan een werkloze man van begin veertig. "Ik kan niks meer, niemand zit meer op mij te wachten", zei hij verslagen. Ik wees naar de computer in de hoek. De man ging rechtop zitten, en vertelde met toenemende trots dat hij zichzelf alles had aangeleerd en dat hij het blad van een plaatselijke sportvereniging had ontworpen. Hij had zijn wereld en vaardigheden totaal losgekoppeld van de wereld daarbuiten.

12. STIGMATISERING DOOR TAAL

Toen Divosa in 2004 zeventig jaar bestond onderzochten we zeventig jaar geschiedenis op mensbeelden in de armenzorg en bijstand. Wij reisden van de Armenwet 1912 naar de Wet werk en bijstand 2004 langs 'gevaarlijke armen' via 'verhefbare armen' en 'onmaatschappelijken' naar 'bijstandsbehoevenden', 'uitkeringstrekkers', 'cliënten' en 'klanten'. Het beeld van mensen die niet in hun eigen onderhoud voorzien, blijkt bepalend voor de definitie en uitvoering van sociale wetgeving. Mensbeelden weerspiegelen zich in de wettelijke maatregelen. Armen krijgen inkomenssteun, bijstandsgerechtigden bijstand,

uitkeringstrekkers krijgen te maken met fraudebestrijding, klanten krijgen uitstroombegeleiding. WAO'ers, minima, fase-4-klanten: deze mensbeelden, die nog dagelijks uit onze mond rollen, gaan er niet van uit dat deze burgers nog enige controle over hun eigen lot hebben. Al spreken we nog te vaak over de grote afstand van mensen tot de arbeidsmarkt en de belemmeringen die ze hebben, er zijn ook aanwijzingen dat we ons langzaam verlossen van deze negatieve taal. Zo gaat de WIA uit van arbeidsgéschiktheid. Wat ons in taal inmiddels lukt, lukt ons op de arbeidsmarkt nog niet. Banen worden nog nauwelijks aangepast aan de mogelijkheden van mensen.

13. MENS IN FRAGMENTEN

Voor elk probleem waar mensen in hun leven mee te maken kunnen krijgen, hebben wij professionele organisaties opgericht. Ik ga ervan uit dat deze uit de beste bedoelingen zijn ontstaan. We willen graag mensen op maat helpen. Burgers met meerdere problemen tegelijkertijd - en dat zijn er nogal wat - krijgen met reeksen en ketens van instellingen te maken die allemaal eigen toelatingscriteria hebben en contra-indicaties. Waar ze het meest kwetsbaar in zijn, worden ze geacht beter te kunnen dan al die professionals: namelijk al die professionals coördineren en op elkaar afstemmen. Mensen met meervoudige problematiek ervaren zichzelf als een en ondeelbaar, maar voor hulpverleners vallen ze uiteen in fragmenten.

Mijn wandeling langs dertien halteplaatsen maakt me niet blij. Mensen zijn niet meer het uitgangspunt in de sociale zekerheid en de publieke diensverlenende voorzieningen. Wij organiseren onze dienstverlening niet naar de maat van wat één individu nodig heeft. We werken daarentegen vanuit van te voren gekanaliseerde mogelijkheden, waarbij we mensen persen in mallen, en hen proberen aan te passen aan de dienstverlening die wij hebben georganiseerd. Datzelfde beeld doemt op in de relatie tussen rijk en (gemeentelijke) uitvoerders. De keten van angst leidt ertoe dat het stelsel het uitgangspunt wordt van de wet, niet de mensen voor wie de wet eigenlijk bedoeld is. Toch bieden de dertien noties goed zicht op waarom we nu onvoldoende functioneren, en ook hoe we de praktijk van alledag kunnen ombuigen, waardoor een zee van mogelijkheden ontstaat voor mensen die een beroep op ons doen.

Ik keer weer terug naar mijn leidraad, waar ik dit verhaal mee begon. Wat hebben mensen nodig om te worden wie ze willen of kunnen zijn? Er zijn volgens mij twee dingen nodig: individuele verantwoordelijkheid en maatschappelijke verantwoordelijkheid. Het individu moet verantwoordelijkheid nemen om er een succes van te willen maken. Dat mag de overheid van de burger verwachten. Maar ik ontdekte dat overheidsorganisaties de werkzoekende die verantwoordelijkheid nauwelijks geven. Wij zitten nog veel te vaak zelf op die stoel en beslissen wat iemand wil of nodig heeft. Wij vullen het voor werkzoekenden in met onze strakke trajecten, die starten en eindigen wanneer wij dat nodig vinden. We draaien daarmee de belangrijkste succesfactor de nek om. Als iemand zelf voor iets kiest, voelt hij zich medeverantwoordelijk.

De stoel waarop we zouden moeten zitten, de maatschappelijke, daarop zijn we juist veel te weinig te vinden. Mensen met een uitkering die moeite hebben hun plek op de arbeidsmarkt en in de maatschappij te verwerven, kunnen niet individueel de voorwaarden voor betere kansen realiseren. Zij zijn niet individueel in staat om een prb af te dwingen, of leer-werkplekken bij werkgevers te bemachtigen. Zij kunnen niet zelf regelen dat zij ook in februari kunnen starten met een opleiding. Zij hebben een overheid nodig die hen helpt om de leefbaarheid in hun wijk te verbeteren, zodat de leefomgeving stimuleert in plaats van demotiveert vanwege verloedering. Zij kunnen niet zelf zorgen voor economische structuurversterking. Zij hebben niet de macht om werkgevers aan te spreken op hun verantwoordelijkheid. Kortom: de individuele werkzoekende heeft gunstige maatschappelijke omstandigheden nodig om zijn eigen verantwoordelijkheid waar te maken. En vertrouwen. Dat is wat de burger van de overheid mag verwachten. Want eigen verantwoordelijkheid vereist meer dan keuzevrijheid alleen. Mensen hebben ook handelingsvrijheid en handelingsperspectief nodig. En een overheid die in al haar handelen uitstraalt: ik heb vertrouwen in jou als persoon. Vergelijk het met een doolhof. Daarin heb je alle keuzevrijheid, maar vooral om steeds dieper verstrikt te raken in het labyrint.

Daar ligt de rol voor de overheid, voor de sociale dienst: loods en coach zijn voor mensen die een beroep op de overheid doen; en de maatschappelijke omstandigheden creëren zodat er plek is in de samenleving en op de arbeidsmarkt voor mensen die een tijdje niet hebben meegedaan. Een dienst van sociale diensten, zo zie ik de rol van de sociale dienst. Let wel: het individu bepaalt het reisdoel, daar ligt niet onze regie, sociale diensten moeten de weg plaveien zodat die reis niet mislukt door gemene kuilen en hobbels. Dat hoeven ze niet alleen en altijd zelf te doen. Sociale diensten moeten zich slim verbinden met de wereld van onderwijs, inburgering, economische zaken, stadsontwikkeling,

leefbaarheid en werkgevers. Uitvoerders past bescheidenheid op individueel vlak en tegelijk een enorme uitdaging op maatschappelijk terrein.

Mijn reis langs de dertien halteplaatsen laat zien dat mensen niet het uitgangspunt zijn. Zelfs de uitvoering is dat niet. In feite is het stelsel het uitgangspunt. Van daaruit is rechtmatigheid vanwege het onderliggende wantrouwen belangrijker dan doelmatigheid, en van daaruit verdwijnen mensen achter stelsels. Ab Harrewijn heeft altijd gestreden om mensen in hun kracht te zetten. Om mensen weer het centrale uitgangspunt te maken van een stelsel, van de verzorgingsstaat. Hoe sterk ook de stigmatisering van de samenleving, hij bleef geloven in mensen, of ze nu verslaafd waren, gehandicapt of dakloos. En met dat onbegrensde geloof in menselijke mogelijkheden - iedereen op zijn of haar manier en naar zijn of haar vermogen - moeten wij ons iedere dag opnieuw de vraag stellen: wat hebben mensen nodig? Zo ontstaat een zee van mogelijkheden voor mensen zelf, voor hun dierbaren en voor de maatschappij. Dat is onbetaalbaar, dat is goud waard.

Op uitnodiging van de Landelijke Cliëntenraad sprak Tof Thissen de Ab Harrewijn-rede uit tijdens het jaarlijkse congres van de LCR op 5 april 2007 in Ede. De Landelijke Cliëntenraad organiseert de Ab Harrewijn-rede jaarlijks.

Met dank aan Liny Bruijnzeel.

4. Epiloog

Liny Bruijnzeel en Tof Thissen

Als mensen werkloos raken, of hun huur niet meer kunnen betalen en hun huis dreigen kwijt te raken, dan zijn dat individuele rampen voor de betrokkenen. Sociale diensten komen in het geweer om in dergelijke situaties hulp te bieden en de nood te lenigen. Dat kunnen ze goed, ook op grotere schaal. Sociale diensten zijn in alle gemeenten verantwoordelijk voor de eerste opvang bij rampen. Maar sociale diensten zijn meer. Ze zijn belangrijke ogen en oren van de samenleving. Net als politieagenten, wijkverpleegkundigen en leraren zien medewerkers van sociale diensten dagelijks veel problemen, met name van die burgers die de hulp van de overheid het meest nodig hebben. Dankzij die ogen en oren kunnen en móéten sociale diensten veel meer zijn dan alleen maar een vangnet bij individuele en collectieve rampen. Zoals de brandweer er niet alleen is om branden te blussen, maar ook heel veel doet aan preventie, zo hebben sociale diensten ook een dubbelrol. Vangnet als het echt niet anders kan. Voorkomen van uitkeringsafhankelijkheid en werkloosheid áls het nog kan.

Sociale diensten kunnen met hun kennis van de problemen bij uitstek een stap vooruit doen. Maatregelen nemen of organiseren om te voorkomen dat mensen niks anders meer kunnen dan aankloppen bij de sociale dienst.
Kunnen sociale diensten alle problemen oplossen? Nee natuurlijk. Maar ze kunnen met hun kennis en inzicht wel verbindingen leggen met onderwijs, jeugdzorg, werkgevers, woningbouwcorporaties, economische zaken en vele andere instanties om te voorkomen dat mensen in een rechte lijn afstevenen op de sociale dienst en uitzichtsloosheid.
En zolang niemand anders zich eigenaar voelt van een probleem, het probleem nog een wees is, dan moet je je er maar een tijdje over ontfermen. Tot je de instantie hebt gevonden aan wie je het in goede handen kunt geven. Gewoon omdat je er niet alleen bent om te blussen, maar ook om zoveel mogelijk rampen te voorkomen, om voorzorg te bieden.

Wat moeten we nog oplossen om deze stap voorwaarts te maken? Ten eerste moeten de mensen die een beroep op ons doen weer daadwerkelijk uitgangspunt van ons werk zijn. En niet het stelsel dat in de jaren is opgebouwd, dat staat alleen maar in de weg. En we moeten samen met college en raad de

vrijheid benutten om voor onze eigen gemeente sociale ambities te formuleren op basis van wat de beroepsbevolking en de werkgevers nodig hebben. Dat betekent dus ook lef hebben om verschil te maken. We maken onze sociale ambities veel te vaak afhankelijk van het beschikbare budget. Neem sociale ambities als uitgangspunt en beschouw budgetten als dekkingsmiddel. Dat is de beste manier om af te komen van de machteloosheid van eigen makelij. Geld kun je tekort komen. Sociale ambities nooit.

Voetnoten

[1] 1995 was het jaar waarin de Rijksgroepsregeling Werkloze Werknemers (RWW) verdween en opging in de Algemene Bijstandswet. Het aantal bijstandsgerechtigden steeg in een klap van 184.000 (1994) naar 489.000 in 1995 (bron: CBS).

[2] CBS.

[3] Hilhorst, Pieter. Machteloosheid van eigen makelij. (Divosa, 2005), p. 7.

[4] WWB-monitor 2006. Meer perspectief voor mensen. Twee jaar Wet werk en bijstand. (Divosa, 2006).

[5] Het tweede rapport van IWI over De klant in de keten verschijnt zomer 2007.

[6] Chaudron, Janne. De moed is opgegeven, Trouw, 14 mei 2007.

[7] Work first werkt. Op weg naar evidence based-work first. (Divosa, 2007).

[8] Hilhorst, Pieter. Machteloosheid van eigen makelij. (Divosa, 2005), p. 10.

[9] De Divosa-monitor 2007 verschijnt in juli 2007.

[10] Deze vraag is onderdeel van de Divosa-monitor 2007 die in juli verschijnt.

[11] Granovetter, Mark (1973). The strength of weak ties. American Journal of Sociology 78, 1360-1380.

[12] Hilhorst, Pieter. Machteloosheid van eigen makelij. (Divosa, 2005), p. 12.

[13] WWB-monitor 2006. Meer perspectief voor mensen. Twee jaar Wet werk en bijstand. (Divosa, 2006), p. 49

[14] Dienst Onderzoek en Statistiek. Amsterdam in cijfers. Jaarboek 2006 (O+S, 2006), p. 129.

[15] Hilhorst, Pieter. Machteloosheid van eigen makelij. (Divosa, 2005), p. 14.

[16] De Divosa-monitor 2007 verschijnt in juli 2007.

[17] Hilhorst, Pieter. Machteloosheid van eigen makelij. (Divosa, 2005), p. 17.